

BOEKBESPREKINGEN

Jan Willem Duyvendak en Lex Veldboer (red.), *Meeting Point Nederland. Over samenlevingsopbouw, multiculturaliteit en sociale cohesie*, Boom, Amsterdam, 2001, 224p.

Er bestaat zowel in de politiek als onder de bevolking in het algemeen grote vrees dat het fout loopt met het samenwonen van allochtonen en autochtonen. Wat vooral wordt gevreesd is dat het traditionele "melting pot"-mechanisme niet meer werkt. Dat mechanisme bestond erin dat nieuwkomers - plattelanders uit de eigen samenleving, immigranten uit het zuiden van Europa - na één of hooguit twee generaties opgingen in de hoofdstroom van de samenleving. Hoogstens herinnerden daarna nog wat moeizaam instandgehouden folkloristische erfstukken - het Limburgse café nabij het Brusselse noordstation, de Spaanse volksdansgroep, de Italiaanse voetbalclub - aan dat migratieverleden. Voor de rest onderscheidden de nieuwkomers zich in niets meer van de gevestigden: ze woonden in dezelfde buurten, liepen samen school, kwamen in dezelfde beroepssectoren terecht en huwden ook met elkaar.

Vandaag bestaat de vrees voor etnische tweedeling. Voor de laatste golf van nieuwkomers - waarbij het dan vooral gaat om de migranten uit Noord-Afrika en Turkije en, in Nederland, uit Suriname en de Antillen - blijkt het "melting pot"-mechanisme niet te werken. Ze blijven geconcentreerd wonen in specifieke stadswijken, ze bezoeken "zwarte" scholen en doen het opmerkelijk minder goed op de arbeidsmarkt. Van opgaan in de hoofdstroom is helemaal geen sprake. Tot voor kort hoefde dat ook geen probleem te zijn. De "melting pot"-gedachte werd in de jaren zeventig immers veroordeeld als zijnde een vorm van "assimilatie", van eenzijdige aanpassing van de cultuur van de minderheid aan die van de meerderheid. Voortaan ging het erom die diversiteit te waarderen en te koesteren. Er was niets mis wanneer groepen zich ontwikkelden in eigen kring, naar eigen tempo, met inachtnaam van de eigen waarden en normen. Zo zouden we immers evolueren naar een multiculturele samenleving.

In groeiende mate wordt "multiculturaliteit" vandaag niet langer als een oplossing, maar als een deel van het probleem gezien. De gedachte leeft dat het beleid te lang te weinig moeite heeft gedaan om de integratie daadwerkelijk te bevorderen. Het nobele streven naar een "multiculturele samenleving" heeft in de praktijk alleen maar geleid tot het naast elkaar leven van autochtonen en allochtonen en tot het terugplooiën op

de eigen groep. Nieuwkomers worden niet aangemoedigd om zich de hier bestaande gewoonten en gebruiken eigen te maken, wat leidt tot alleedaags ongemak en tot spanningen met de gevestigden. Over die groeiende desillusie ten aanzien van "multiculturaliteit" als beleidsdoelstelling gaat *Meeting Point Nederland*, een bundel case-studies publiceren onder redactie van Jan Willem Duyvendak en Lex Veldboer publiceren. Duyvendak en Veldboer argumenteren dat de hierboven beschreven desillusie aan de basis ligt van het zakelijker worden van het Nederlandse minderheden- en integratiebeleid. Dat zakelijker worden klinkt duidelijk door in een aantal recente beleidsteksten. Maar eigenlijk liep het concrete beleid op die evolutie voorop. Op het terrein is de aanpak al een hele tijd een stuk zakelijker geworden. Twee sleutelwoorden zijn daarvoor kenmerkend: de "wijkaanpak" en het streven naar "menging". De wijkaanpak heeft in de praktijk de doelgroepenbenadering verdrongen. Het beleid richt zich niet meer op specifieke categorieën - minderheden, asielzoekers, kansarmen - maar op territoriale eenheden. De wijk wordt de eenheid van analyse en van interventie. Bepaalde problemen manifesteren zich op specifieke plekken, zo gaat de logica, en dus moeten die problemen ook op die plekken worden aangepakt. "Menging" is erop gericht mensen uit hun eigen groepen te halen; althans uit specifieke groepen. Immers, niemand maakt er een probleem van wanneer blanke middenklasse-kinderen in hoofdzaak naar blanke middenklasse-scholen gaan. Dat zwarte kinderen in groeiende mate alleen maar met andere zwarte kinderen samenzitten is dan weer wel een probleem. Dat hoogopgeleide tweeverdieners in dezelfde residentieel wijken een optrekje kopen is geen punt van zorg, dat kansarmen in de oude stadswijken samenwonen wel.

"Menging" is, naar goede Hollandse gewoonte, dan ook een eufemisme: het gaat er eigenlijk gewoon om dat arme en zwarte mensen uit hun getto worden gehaald. Concreet gaat het erom dat mensen, over de groeps grenzen heen, samen moeten sporten, schoollopen en wonen. De vraag is dan natuurlijk of de overheid die ambitieuze doelstellingen ook kan waarmaken, of ze er, met andere woorden, de geschikte instrumenten voor heeft. In *Meeting Point Nederland* wordt bekeken hoe in een aantal maatschappelijke sferen dat streven naar menging in beleidstermen wordt vertaald en welke belemmeringen zich stellen. Telkens wordt ook onderzocht in hoeverre de beleidsveronderstelling dat menging beter is, al dan niet wetenschappelijk onderbouwd is. Zo is er bijvoorbeeld de gedachte - die vandaag ook in Vlaanderen opduikt in het debat over de sociale huisvesting - dat gemengd wonen het maatschappelijke draagvlak van wijken ten goede komt. In de jaren negentig is in Nederland in een aantal buurten geprobeerd het eenzijdige woningbestand te differentiëren. Dat blijkt in de praktijk wat tegen te vallen. Bewoners met hoge inkomens tonen zich maar in beperkte mate bereid een toonaangevende sociale rol in of voor de buurt op te nemen. Voor mensen met een laag inkomen is er wel een voordeel aan het wonen in minder gesegmenteerde gebieden: zij ontsnappen aan de overlast en de problemen die ze in de oude wijken ondervonden. De keerzijde is dan weer dat de beter gesitueerde bewoners niet staan te springen om mensen uit kansarme buurten op te vangen. "Menging" wordt hier dus hoogstens "verdunding".

Bij sport en andere vormen van vrijetijdsbesteding heeft de overheid niet zoveel beleidsinstrumenten in handen om menging te bevorderen, laat staan af te dwingen. Per definitie gaat het hier immers over activiteiten die zich in een sfeer van vrijwilligheid voltrekken. Hoogstens kan het beleid via financiële prikkels bepaalde keuzes stimuleren. Hier blijkt dat menging in de praktijk minder voorkomt dan vandaag wenselijk wordt geacht. Nogal wat allochtone sporters willen apart sporten en hebben geen behoefte aan gemengde verbanden. Ze zijn trouwens best bereid daarvoor zelf de middelen te verzamelen en de structuren op te zetten. Bovendien blijken de participatiepatronen hier ook uiteen te lopen. Voetballen lijkt zo een beetje de enige sport waar oude en nieuwe Nederlanders elkaar ontmoeten. Nieuwkomers boksen, doen karate en - als ze uit de Antillen komen - spelen softbal. Gevestigden tennissen, schaatsen, korfballen of roeien.

Bij wonen is het de wet zelf die grenzen stelt. Etniciteit mag geen criterium zijn bij de toe- of afwijzing van woningen. Spreiding of inplaatsing kan dus niet. Woningbouwverenigingen - die in Nederland een aanzienlijk deel van de huurmarkt beheren - proberen wel via differentiatie van de woningvoorraad inkomensmenging te verwezenlijken. In het onderwijs zijn de handen van de overheid nog meer gebonden. Het hanteren van minimum- en maximumpercentages van witte en zwarte leerlingen botst op wettelijke grenzen. Bovendien staat de politiek van "samen naar school" haaks op de vrijheid van inrichting en schoolkeuze. Zelfs al zou de overheid over de instrumenten beschikken om te "mengen", dan stelt zich hier nog het probleem dat er helemaal geen consensus bestaat over de aanpak. Moet het Nederlands geleerd worden vanuit de eigen taal of moeten allochtone kinderen enkel en alleen in het Nederlands les krijgen?

Er is dus op alle terreinen een grote kloof tussen beleidstheorie en praktijk. De overheid wil mengen, maar heeft daartoe de instrumenten niet. In dit licht lijkt het verstandig, argumenteren Duyvendak en Veldboer, om opnieuw te kijken naar wat we met menging willen realiseren en wanneer en waarom het al dan niet gewenst is. Daartoe zetten ze in het afsluitende hoofdstuk een prikkelend gedachte-experiment op. Ze schetsen drie toekomstscenario's van hoe een multicultureel Nederland er in 2030 zou kunnen uitzien. Een eerste scenario is dat waarin "Nederland verfranst". Daarmee bedoelen de auteurs dat er, zoals in Frankrijk, noodzakelijkerwijs één dominante cultuur overblijft, dat verschillen tussen groepen als problematisch worden ervaren en particularismen ongewenst zijn. In die context zouden groepen die zich makkelijk kunnen assimileren er snel sociaal en economisch op vooruitgaan. Groepen die dat niet kunnen, komen echter in de marginaliteit terecht en "fundamentaliseren": gaan zich precies profileren rond die groepskenmerken op basis waarvan ze worden uitgesloten.

In een tweede scenario "Amerikaniseert Nederland". Nederland wordt, zoals de Verenigde Staten een "salad bowl": een maatschappij opgebouwd uit herkenbare en onderscheiden segmenten, gebaseerd op diversiteit en het respecteren en cultiveren van culturele verschillen. De schaduwzijde bestaat er hier in dat leden van etnische groepen die zich van die groepen willen losmaken, het moeilijk hebben. Bovendien maakt

het terugplooiën op de eigen groep dat er niemand let op het belang van het algemeen of bijvoorbeeld op de achterstanden die sommige groepen oplopen. In het derde scenario blijkt Nederland op goed Hollandse manier een oplossing te hebben gevonden. Er werd veel gepraat en vergaderd. Op basis daarvan werd een consensus gevonden over een onderscheid tussen sferen: waar zijn verschillen vervelend, waar moet differentiatie net worden bevorderd. Apart islamitisch onderwijs moet bijvoorbeeld kunnen. Maar zo'n school mag een homoseksuele leraar niet weigeren.

Dat derde scenario - het "mozaïekscenario" - heeft een hoog "motherhood and apple pie"-gehalte. Verschillen moeten mogen, individuen hebben groepsoverschrijdende rechten en er wordt veel onderhandeld. Daar kan niemand tegen zijn. Zo'n model - dat duidelijk de voorkeur van de auteurs wegdraagt - vraagt evenwel nogal wat van de betrokkenen. Niet alleen in termen van tijd en energie, maar ook in termen van wederzijds respect en vertrouwen. Immers, je kan maar pas overleggen, als je ook het bestaansrecht van de anderen aanvaardt. Dat is misschien het grootste verschil tussen Nederland en Vlaanderen. Een groot deel van de Vlaamse bevolking blijkt - als we althans op het stemgedrag mogen voortgaan - dat bestaansrecht van de nieuwkomers niet te erkennen. Dan valt er jammer genoeg niet zoveel te onderhandelen. Het bepleite mozaïekscenario klinkt vertrouwd in de oren. Het bouwt dan ook voort op de Nederlandse traditie van verzuiling en pluriformiteit. De auteurs concluderen vrij optimistisch - en naar onze normen typisch Nederlands - dat "de multiculturele samenleving maakbaar is". Blijkbaar zal dat gebeuren op de manier waarop ook andere conflicten werden beheersbaar gemaakt: zo wordt in de slotparagrafen ook even uitgetekend wat in elk van de drie scenario's de rol zou kunnen zijn van welzijnsprofessionals en opbouwwerkers.

Patrick Stouthuysen (Vrije Universiteit Brussel)

Stefaan Fiers, *Vijftig jaar volksvertegenwoordiging. De circulatie onder de Belgische parlementsleden 1946-1995*, Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, Brussel, 2000, 257p.

Het werk van Stefaan Fiers, doctor in de sociale wetenschappen en als postdoctoraal onderzoeker van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek - Vlaanderen werkzaam aan de Afdeling Politologie van de K.U.Leuven, is het resultaat van een onderzoek dat in een eerste fase in 1993 werd verricht en dat gedurende het academiejaar 1999-2000 werd hernomen en herwerkt. De doelstelling van de auteur was de circulatie en de bestendigheid van de Belgische parlementsleden in de periode 1946-1995 te onderzoeken. Met andere woorden: alle personen die ooit zitting hadden in de Kamer van Volksvertegenwoordigers of de Senaat in de periode tussen de verkiezingen van 17 februari 1946 en 21 mei 1995 werden geanalyseerd. Ook wordt er uitgebreid aandacht besteed aan de 'opvolgers'. Zoals de auteur terecht opmerkt "zonder

opvolgers kan er bezwaarlijk sprake zijn van circulatie". Het onderzoek 'beperkt' zich tot de federale parlementsleden. Met de circulatie in de Vlaamse Raad, de Waalse Gewestraad, de Franstalige Gemeenschapsraad, de Brusselse Hoofdstedelijke Raad en de Duitstalige Gemeenschapsraad wordt er geen rekening gehouden. De optie die de auteur hier nam, is wetenschappelijk verantwoord aangezien deze Raden, met uitzondering van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad en de Duitstalige Gemeenschapsraad, tot 21 mei 1995 volledig uit federale parlementsleden waren samengesteld.

De verkiezingen van 21 mei 1995 komen in het onderzoek van Fiers niet meer aan bod. Ook hier is zijn keuze gerechtvaardigd. De samenstelling van Kamer en Senaat werd, als gevolg van de grondwetsherziening van 1993, immers grondig veranderd zodat het verwerken van de gegevens van 1995 maar ook die van de verkiezingen van 13 juni 1999 de besluiten hadden kunnen beïnvloeden. Het aantal federale parlementsleden werd immers bijna gehalveerd, de categorie van de provinciale senatoren werd afgeschaft en vervangen door een nieuwe categorie gemeenschapssenatoren en het aantal gecoöpteerde senatoren werd gereduceerd van 26 tot 10. De auteur stelt echter dat de eerste rechtstreekse verkiezingen van de deelstaatparlementen uiteindelijk de beslissende factor zijn geweest om de verkiezingen van 1995 niet meer te behandelen. De keuze om het onderzoek te starten in 1946 ligt nog meer voor de hand. De verkiezingen van 1946 waren de eerste na Wereldoorlog II en vormden een grote breuk met de vooroorlogse periode. Het parlement werd immers voor meer dan de helft vernieuwd. Ten slotte koos de auteur ervoor om een analyse te maken over een langere periode eerder dan een kortere periode grondiger te analyseren. Deze invalshoek krijgt mijn volledige steun. Aan de hand van het werk van Fiers kunnen er in de toekomst immers nog meer diepgaande analyses voor kortere periodes worden gemaakt. De basis van het onderzoek over de circulatie en de bestendigheid van de Belgische parlementsleden in de naoorlogse periode heeft Fiers gelegd.

Het boek bestaat uit vijf hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk wordt stilgestaan bij het institutionele kader waarbinnen de samenstelling van het Belgische parlement moet worden geplaatst. Er wordt echter niet alleen stilgestaan bij de formele voorwaarden om tot de Kamer en de Senaat te worden toegelaten maar ook bij het mechanisme dat wordt gebruikt om de zetels te verdelen. In de volgende vier hoofdstukken gaat de auteur na wie er in het parlement zetelde in de periode 1946-1995. Hij focust daarbij hoofdzakelijk op mogelijke verschillen in het rekruteringspatroon van de diverse politieke partijen die vertegenwoordigers naar het parlement stuurden. In de hoofdstukken twee, drie, vier en vijf komen respectievelijk de Kamerleden, de Senatoren, de provinciale en de gecoöpteerde senatoren aan bod. De auteur hanteert hierbij een vast stramien. Een aantal vragen komt dan ook terug: Hoelang zetelt men gemiddeld in het parlement? Wat zijn de verschillen al naargelang van het geslacht van de mandataris? Welke politieke partijen kennen de grootste circulatie? In welke mate is de circulatie bij verkiezingen het gevolg van het niet participeren van aftredende mandatarissen of van de verkiezingsuitslag? Is er een verband tussen de gemiddelde duur van het mandaat en het arrondissement waarin men wordt verkozen?

Op basis van deze onderzoeksvragen komt Fiers tot het besluit dat de Belgische parlementaire elite in de periode 1946-1995 gekarakteriseerd wordt door een betrekkelijk lage drempel, door een zekere standvastigheid (vooral wat de Kamerleden betreft), een behoorlijke continuïteit (mede dankzij de getrapte verkiezingen van provinciale en gecoöpteerde senatoren) en een grote zekerheid van de zetel. De belangrijke rol van de politieke partijen in het beslissingsproces wie er van Kamer en Senaat deel kan uitmaken, wordt in het onderzoek van Fiers nogmaals bevestigd. De kiezers kunnen inderdaad hun impact enkel verhogen indien ze hun stemgedrag veranderen en m.a.w. massaal voorkeurstemmen uitbrengen.

Bij drie waardevolle aspecten van het werk van Fiers blijf ik even stilstaan. Eén van de grote pluspunten van het werk is het feit dat de auteur met deze publicatie een belangrijk hiaat in de wetenschappelijke literatuur heeft opgevuld. Net zoals in vele andere West-Europese landen bestond er immers nauwelijks onderzoek over de circulatie en de bestendigheid van parlementsleden. Bovendien heeft de auteur een extra dimensie aan zijn onderzoek gegeven. Hij vertrok immers heel duidelijk van een eigen invalshoek die hoofdzakelijk op mesoniveau wilde nagaan of er diverse circulatiepatronen konden worden onderkend tussen de partijen die in het parlement aanwezig zijn. Ten tweede zijn in bijlage alle leden van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers en van de Belgische Senaat uit de periode 1946-1995 terug te vinden. Ze werden opgenomen in alfabetische volgorde met vermelding van de politieke partij, het arrondissement, of het parlements lid zetelde als Kamerlid, rechtstreeks verkozen senator, provinciaal senator of gecoöpteerd senator, of hij/zij de volledige legislatuur zetelde, op welk moment men het parlement heeft verlaten en wat het ontslag betreft werd - waar mogelijk- de reden van het ontslag aangegeven. Ten slotte vindt men er ook de duur van de totale parlementaire loopbaan van het parlements lid. Deze bijlage is zonder enige twijfel een handig en interessant naslagwerk. Ten slotte is het werk van Fiers op een dusdanige manier geschreven dat het niet alleen voor de politicoloog maar ook voor iedereen die over een zekere politieke belangstelling beschikt de moeite loont om het werk ter hand te nemen.

Herwig Reynaert (Universiteit Gent)

Irene Costera Meijer en Maarten Reesink (red.), *Reality Soap! Big Brother en de opkomst van het multimediaconcept*, Boom, Amsterdam, 2000, 246p.

De komst van Big Brother, in Nederland in het najaar van 1999, en in Vlaanderen precies een jaar later, deed veel stof opwaaien in binnen- en buitenlandse pers. In talrijke krantenartikels maar ook in radio- en televisieprogramma's werd er hevig gedebatteerd over de (mogelijk) grensverleggende aspecten van Big Brother. De formule van het programma - een groep onbekende mensen honderd dagen laten samenleven in een van de buitenwereld afgesloten huis en hen vrijwel continu aan

camera's te laten blootstellen - week op een aantal cruciale punten af van de maatschappelijke invulling van wat tot de private sfeer en wat tot de publieke sfeer behoort. Door het privé-leven van gewone mensen, met alle kleine, vanzelfsprekende en onvanzelfsprekende gebeurtenissen en dagelijkse handelingen vandien, tot een publieke gelegenheid te maken brak Big Brother de traditioneel binaire tegenstelling tussen publiek en privé. De meest controversiële kwestie bleek het ontbreken van vrijwel iedere vorm van privacy voor de bewoners te zijn. Kijkers werden iedere dag opnieuw, en via het internet 24 uur op 24 uur, geconfronteerd met de beslommingen en intimiteiten in het Big Brother-huishouden. Door het hoog voyeuristisch gehalte werd Big Brother dan ook al snel de postmoderne 'peepshow' genoemd (Biltreyst e.a. 2000). Vooral dit doorbreken van de traditionele grenzen tussen het 'persoonlijke' en het 'publieke' bleek heel wat ethische vragen op te roepen. Bijvoorbeeld of iedereen wel recht heeft op die 'fifteen minutes of fame' (Beunders 2000)?

Big Brother is ondertussen een succesformule geworden, het programma werd verkocht aan meerdere televisiestations in Europa en de Verenigde Staten en staat mee aan de basis van heel wat andere programmaconcepten (zoals bijvoorbeeld het op VT4 uitgezonden "De Bus" met zowel Nederlandse als Vlaamse 'passagiers' aan boord). Het spraakmakende televisieprogramma Big Brother wordt langzamerhand, naast een mediahype, ook een, vooral communicatiewetenschappelijk onderzoeksgebied. In zowel nationale als internationale (wetenschappelijke) publicaties buigen communicatiespecialisten, maar ook psychologen en filosofen zich over het succes van reality tv als genre, inclusief de docudrama's en de docusoaps, en ook Big Brother.

De samenstellers van *Reality Soap! Big Brother en de opkomst van het multimedia-concept* proberen een antwoord te geven op de vraag welke impact een dergelijk televisieprogramma kan hebben op onze hedendaagse mediacultuur. Het boek biedt een goed overzicht van de maatschappelijke en wetenschappelijke discussies die betrekking hebben op het fenomeen 'Big Brother'. Costera Meijer en Reesink hebben artikels gebundeld die heel divers zijn, zowel inhoudelijk als vormelijk. Wetenschappelijke artikels worden gecombineerd met korte, soms scherpe maar soms ook zeer vage columns. Vanuit verschillende disciplines (wel mediagelinkt zoals film- en televisiewetenschap en communicatiewetenschap maar ook bijvoorbeeld vanuit genderstudies) en vanuit verschillende ervaringsgebieden wordt gezocht naar verklaringen voor het succes van Big Brother. In een aantal thematische hoofdstukken worden bepaalde aspecten van het televisieprogramma uitgelicht, en/of in verband gebracht met bredere ontwikkelingen in media en maatschappij. Deze 'multidisciplinaire blik', zoals de auteurs het zelf noemen, biedt een variëteit aan perspectieven. De klassieke wetenschappelijke indeling in productie, inhoud en receptie wordt eigenlijk nauwelijks aangeraakt. Meer nog: de rode draad van dit boek is eigenlijk dat deze indeling voor een dergelijk programmaformat niet meer opgaat. De programmamakers kunnen de verhaallijnen binnen Big Brother wel sturen en selecteren, maar de bewoners vormen de basisinhoud van het programma. Het doorgaans zo passieve televisiepubliek krijgt in Big Brother wel een actieve rol toebedeeld: het publiek stemt selectief bewoners

weg, en bepaalt daarmee een gedeelte van de programma-inhoud. Op specifieke tijdstippen krijgen de bewoners wel iets te horen over de receptie en perceptie van de buitenwereld, en vernemen zij hoe hun wel en wee becommentarieerd wordt in roddelbladen. Ook de scheiding tussen oude en nieuwe media wordt met Big Brother doorbroken: dit programma is namelijk zowel op televisie als op het internet te volgen, en krijgt bovendien op het internet nog een eigen leven. Via het net zijn beelden van meerdere camera's tegelijk te zien, bewoners krijgen hun eigen fanclubs met websites, en kijkers kunnen telefonisch hun stem uitbrengen.

In Reality Soap! zijn de artikels gebundeld per hoofdstuk rond een traditioneel binaire tegenstelling, zoals bijvoorbeeld 'oude en nieuwe media', 'fictie en werkelijkheid', 'mannen en vrouwen', 'privé en openbaar'. De auteurs van de verschillende artikels gaan na in hoeverre Big Brother de binaire tweedelingen doorprikt of juist instandhoudt.

In het hoofdstuk over 'privé en openbaar' stelt Liesbeth Van Zoonen dat Big Brother past binnen een traditie van programma's die tot *emotelevisie* bestempeld worden, zoals *Het spijt me* of *All you need is love*, waarbij primaire ervaringen en emoties van gewone mensen centraal staan. Dergelijke programma's zijn zo populair betoogt Van Zoonen omdat ze voldoen aan "*die enorme behoefte aan alledaagse herkenbaarheid en uitwisseling die de burgerlijke samenleving met zijn afgesloten privé-sfeer niet meer biedt*". De scheiding tussen privé en publiek is niet van alle tijden: pas sinds de opkomst van de burgerij, de industrialisatie en verstedelijking werd het privé-domein duidelijk(er) afgebakend, waarbij ook sociale gedragsregels opgelegd werden. Terwijl ratio en beheersing toebedeeld werden aan de mannelijke openbare sfeer bleken emotie en spontaniteit uitermate geschikt voor de vrouwelijke privé-sfeer. Ook het academische discours over de publieke sfeer, en dan met name het ideaalmodel van Jürgen Habermas, werkt verder op deze tweedeling. Protest tegen deze historisch gevormde en academisch onderbouwde scheiding werd tot nu toe vooral geuit in feministische kringen. Met de slogan 'Het persoonlijke is politiek' werd tijdens de tweede feministische golf al gewezen op het politieke belang van persoonlijke ervaringen, en op het belang van politieke actie voor de indeling van het dagelijkse leven. Dat persoonlijke verhalen ook maatschappelijk steeds meer ruimte krijgen bewijzen inderdaad programma's zoals Big Brother maar ook docusoaps zoals "Het leven zoals het is". En blijkbaar is er ook bij de kijkers behoefte aan de 'alledaagse herkenbaarheid' uit de privé-sfeer die dergelijke programma's bieden.

In navolging van Van Zoonen raken ook de artikels van Rosemarie Buikema en Irene Costera Meijer in het hoofdstuk over 'mannen en vrouwen' het terrein van de feministische theorievorming aan. Zij gaan in op de constructies van vrouwelijkheid en mannelijkheid in Big Brother. In eerste instantie lijkt het programmaformat heel wat kansen te bieden voor een niet-traditionele representatie van vrouwen en mannen: er worden evenveel vrouwelijke als mannelijke kandidaten voor het huis geselecteerd, en bovendien werden mannen hier ook in de privé-sfeer getoond, terwijl ze afwassen, stofzuigen, huilen en knuffelen. Irene Costera Meijer meent dat wat betreft de representatie van mannelijkheid Big Brother inderdaad vernieuwende beelden de ether in

heeft gebracht. Alhoewel over het algemeen veel meer mannen dan vrouwen op het televisiescherm aanwezig zijn, wordt mannelijkheid doorgaans op vooral stereotiepe wijze afgebeeld: in combinatie met macht en ratio en weinig in relatie tot emotie. In Big Brother werden echter nieuwe mediabeelden van mannelijkheid getoond: beelden van zorgzaamheid, betrokkenheid, emotionaliteit, ontroering, spontaniteit. Beelden die volgens Costera Meijer, vooral vrouwelijke kijkers aanspreken. Wat betreft de beeldvorming van vrouwen en vrouwelijkheid stelt Buikema echter dat ook het Big Brother-huis een 'glazen plafond' heeft die dezelfde is als die in de maatschappij, "*waarin vrouwen weliswaar meer handelingsvrijheid hebben en hogere posen bekleeden dan ooit het geval was, maar waarin de wet van broederbond, de mannelijke genealogie en solidariteit nog steeds zegeviert*". En net zoals in de Vlaamse Big Brother werden ook in de Nederlandse versie de vrouwelijke bewoners vroeg weggestemd, en bleven er naar de finale toe enkel mannelijke kandidaten over. Uiteindelijk zegevierde het klassieke mannelijke heldenverhaal, en bleek er, binnen het format, weinig ruimte te zijn voor vernieuwende beelden van vrouwen en vrouwelijkheid.

De verbeelding van het persoonlijke, van het privé-leven, voor en door de camera brengt nog een ander discussiepunt met zich mee, dat o.a. Maarten Reesink aankaart. Namelijk de vraag of Big Brother nu fictie of non-fictie is: in hoeverre is het televisiespektakel 'authentiek', zien we bij de bewoners 'echte' gevoelens, of is alles slechts 'gespeeld'? Reesink wijst daarbij op een interessante invalshoek, namelijk de 'normatieve lading' die deze discussie met zich meedraagt: hoe belangrijk is het om de 'ware gevoelens' maar ook de 'echte' personen te zien? Om te achterhalen wie de bewoners nu 'werkelijk' zijn werden mensen uit hun directe 'thuis'omgeving voor de camera gebracht: een zus of broer, partner, collega of werkgever die uitleg moest geven over hoe die Betty of Bart in het gewone leven is. Blijkbaar is het gedrag van de bewoners in het Big Brother-huis daarvoor niet 'echt genoeg' of in ieder geval niet voldoende.

De bewoners van het huis weten maar al te goed dat ze dagelijks bekeken en beoordeeld worden. Alles wat ze zeggen, alles wat ze doen, kan uitvergroot en door een voice-over, Big Brother, becommentarieerd worden. Het spelaspect - de kans om uiteindelijk een kwart miljoen gulden of vijf miljoen frank te winnen - verhoogt nog eens de kans dat de bewoners vooral proberen zich van hun goede kant te laten zien. "*Gespeelde natuurlijkheid*" noemen Jeroen de Kloet en Yiuflia Chow dit. Zij stellen dat Big Brother een show is die draait om een succesvolle productie van het authentieke zelf. De meest succesvolle bewoner zal diegene zijn die erin slaagt om voor de camera's zoveel mogelijk 'zichzelf te zijn', en dit dan nog eens doet door de aanwezigheid van de camera's zoveel mogelijk te ontkennen. Maar daarbij blijkt dat de beslissende macht wel degelijk in handen is van de programmamakers. De makers hanteren een aantal specifieke technieken om de werkelijkheid 'authentieker' over te laten komen: bijvoorbeeld door de selectie van de bewoners (een vrij homogene samenstelling om een 'natuurlijke' gemeenschap te vormen) en via slordige en ruwe montage. Het gaat met andere woorden om een "*geregisseerde articulatie van natuurlijkheid*".

Het soap-element, wat ook in de titel van het boek vervat zit, heeft uiteraard veel met de verhaallijnen van Big Brother te maken. Anke van Haastrecht en Moira Cram

stellen dat het programmaformat veel genrespecifieke overeenkomsten heeft met de structuur van de klassieke soaps: o.a. door het gebruik van close-ups, en de nadruk op het persoonlijke en het intieme maar ook doordat Big Brother dagelijks op een vast tijdstip uitgezonden wordt, er verschillende verhaallijnen via intervals verteld worden en het einde van een aflevering vrijwel altijd uit een *cliffhanger* bestaat. Maar ook de voorspelbaarheid van de verhaallijnen maakt deel uit van het soap-genre. Toch meent Reinder Rustema in het hoofdstuk over 'oude en nieuwe media' dat Big Brother een grote onvoorspelbaarheidsfactor kent. De makers hebben wel de selectie van de bewoners gedaan en een setting gecreëerd, maar de ontwikkelingen binnen dit format zijn niet van tevoren verzonnen. Hoe de bewoners op elkaar zullen reageren kan niet tot in de details voorspeld worden. En het interactieve karakter, namelijk dat kijkers meebeslissen over wie in het spel blijft, verhoogt de onvoorspelbaarheid. Maar uiteindelijk werden de nieuwe media door Big Brother niet ten volle benut: de kijkers konden bijvoorbeeld niet met de bewoners discussiëren of verhaallijnen inhoudelijk beïnvloeden. Rustema meent dat dit nog een gat in de markt is: het internet kan nieuwe reality soaps nog heel wat potentiële mogelijkheden bieden, waarbij de keuze, nog veel meer als in het geval van Big Brother, bij de kijker ligt.

Reality Soap! eindigt met een aantal artikels over hoe Big Brother in het buitenland ontvangen werd. In zowel Duitsland, Spanje en de Verenigde Staten ging dit gepaard met discussies over menselijke waardigheid en het voyeurisme in de huidige media-cultuur. Vooral in Duitsland werd er heftig gedebatteerd over de scheiding tussen publieke en privé-sferen, en werd uiteindelijk beslist om per dag één uur de camera's in de slaapkamers uit te zetten om ruimte te geven voor het privé-leven van de bewoners. In de Verenigde Staten concludeerde de pers al snel dat Big Brother een logische opvolging zou zijn van de trend om het leven van gewone mensen op een sensationele wijze in beeld te brengen. Er is in de VS blijkbaar weinig morele ophef over het programma gemaakt: programma's als de Jerry Springer Show hebben het pad al geruimd. In dergelijke talkshows worden reeds geruime tijd de meest intieme details van het privé-leven van onbekende, maar vaak ook ongewone, mensen publiek gemaakt.

Reality Soap! laat vooral veel positieve geluiden over het fenomeen Big Brother horen. De samenstellers lijken vooral de boodschap mee te willen geven dat de morele paniek is voorbijgestreefd. Door de nadruk te leggen op het feit dat Big Brother een aantal traditionele tweedelingen doorbreekt bevestigen ze voornamelijk het innoverende karakter van het programmaformat. Alhoewel enkele auteurs stellen dat het televisieprogramma in een aantal opzichten een vrij stereotiepe beeldvorming doorgeeft, bijvoorbeeld over vrouwen en vrouwelijkheid, is de algemene trend in de artikels dat vooral de critici van het eerste uur ongelijk hebben gekregen.

Het opzet van het boek is misschien wel wat té ambitieus geweest: doordat de editors multidisciplinariteit vooropstelden hebben zij inderdaad een rijke schakering van artikels en columns kunnen verzamelen, maar evenzo een grote variatie in kwaliteit van de inhoud ervan. Op een paar uitzonderingen na lijkt het boek daardoor vooral uitnodigend te zijn voor de liefhebber van Big Brother zelf, en niet zozeer voor dege-

nen die iets meer academische reflecties verwachtten. Bovendien lijken heel wat artikels sterk op elkaar, en heb je als lezer vaak het gevoel dat je herhalingen voorgeschoteld krijgt. Anderzijds geeft Reality Soap! wel aan welke wetenschappelijke discussies televisieprogramma's als Big Brother kunnen opwekken. Of hoe niet zo boeiende televisie wel boeiend onderzoeksmateriaal kan opleveren.

Referenties:

Beunders, H. (2000), *Wat je ziet ben jezelf. Big Brother: lust, leven en lijden voor de camera*. Prometheus, Amsterdam.

Biltereyt, D., S. Van Bauwel & P. Meers (2000), *Realiteit en fictie: tweemaal hetzelfde?* Koning Boudewijnstichting, Brussel.

Sonja Spee (Universitaire Instelling Antwerpen)

